

O velikosti keltského nádobí

Vladimír Salač

Von allen Werken die liebsten, sind mir die gebrauchten.
Bertold Brecht

ABSTRAKT

Der vorliegende Beitrag befasst sich mit Gefäßgrößen der keltischen Keramik. Anhand der Analyse der Siedlungskeramik in NW-Böhmen, der ganzen Gefäße im Oppidum Manching sowie des Durchcheckens von Gefäßen in Publikationen hat sich herausgestellt, dass in West- und Mitteleuropa Miniatur- und Kleingefäße für den persönlichen Bedarf in der Latènekultur fast fehlen. Da solche Gefäße im Mittelmeerraum und auch in den Kulturen nördlich vom Bereich der Latènekultur geläufig sind, wurde die Hypothese aufgestellt, dass gerade die Keramik und die damit verbundenen Ess- und Trinkgewohnheiten evtl. Riten einen sehr konservativen Indikator der keltischen Identität darstellen, die allerdings teilweise regionsabhängig ist.

SCHLÜSSELWÖRTER

Kelten; Größen der Keramikgefäße; Ess- und Trinkgewohnheiten; kulturelle und ethnische Identität.

Laténská keramika, která se, byť s výhradami, připisuje Keltům, představuje nejčtenější archeologický nález z mladší doby železné. Její zlomky se ve středoevropském prostředí používají především k datování objektů, sídlišť a následně k rekonstrukci vývoje a struktury osídlení jednotlivých oblastí (např. VENCLOVÁ 2001), vypracovávání stylových (např. WALDHAUSER 1996) či distribučních (HANYKÝŘ – TICOVÁ – SALAČ 1998) okruhů a k hledání vztahů mezi nimi (např. SALAČ 1992; SALAČ – CARNAP-BORNHEIM 1994). Samotná funkce keramiky, tedy otázka, k čemu vlastně mohly nádoby na sídlištích resp. v jednotlivých domácnostech sloužit, zůstává zpravidla stranou zájmu badatelů.

Jednu z mála možností, jak se zamýšlet nad funkcí nádob bez chemických a technologických analýz, představuje hodnocení jejich velikostí, především objemů. Pro tento účel se pokusíme využít údajů o keramice na sídlištích v severozápadních Čechách a na sídlišti a oppidu v bavorském Manchingu.

Nedávno byla zveřejněna data o laténské sídlištní keramice v SZ Čechách, která registrují údaje o 46000 střepích z 21 otevřených sídlišť z období stupňů LT B–D (cca 400–50 př. Kr.). Pro naše úvahy jsou významné především okraje, kterých bylo zaznamenáno 5700, přičemž u 3800 z nich bylo možné spolehlivě určit tvar nádoby a změřit průměr ústí. Ze zlomků se však podařilo úplně rekonstruovat pouhých 60 nádob (SALAČ – KUBÁLEK 2015). Ze sídliště v Manchingu jsou k dispozici rozměry dosud publikovaných 652 celých či plně rekonstruovaných nádob (SALAČ – NERUDA – KUBÁLEK 2013).¹

1 Pozn. Pokud není výslovně uvedeno jinak, pocházejí veškeré údaje o keramice ze SZ Čech a z Manchingu z právě citovaných prací; všechna data získaná o keramice z obou prostředí jsou dostupná na internetové adrese <http://pravek.vse.cz>.

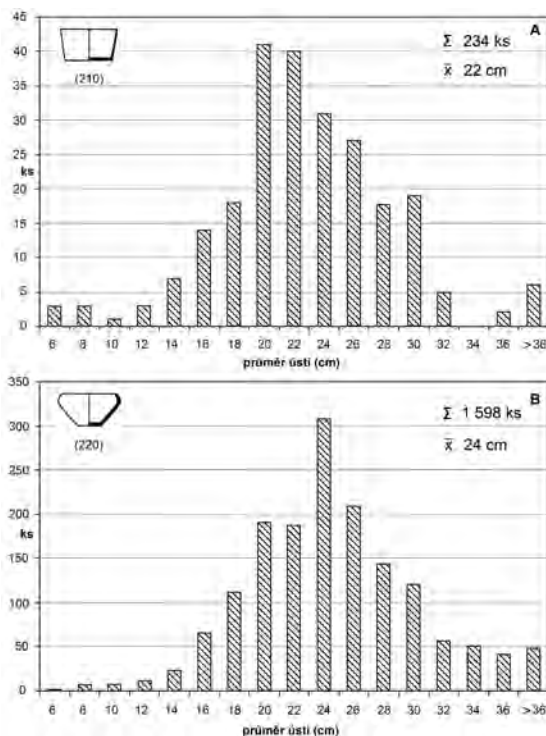


VELIKOSTI NĚKTERÝCH KERAMICKÝCH TVARŮ V SZ ČECHÁCH

MÍSY²

Nejčastěji se vyskytujícím tvarem laténské keramiky je mísa. V SZ Čechách bylo ve zpracovaných souborech registrováno 3089 okrajových střepeů z mís, přičemž u 2150 z nich bylo možné změřit průměr ústí. Velikostní skladbu předkládají Obr. 1, 9 a 10. Průměrné ústí mísy měří 24 cm, nejčastěji se vyskytují mísy s průměrem ústí od 20 do 30 cm (75 %).

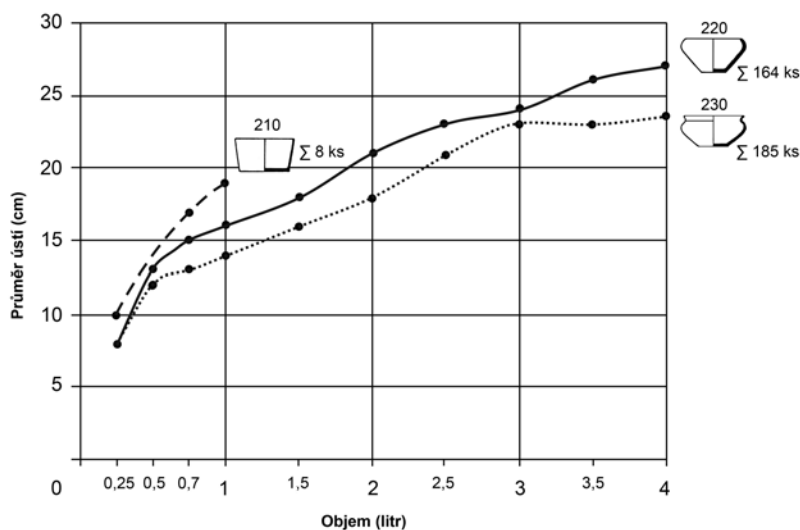
Abychom se alespoň trochu přiblížili pohledu na mísy jako na nádoby, je třeba znát jejich objemy. Bohužel ze zpracovaných kolekcí se podařilo sestavit pouze 44 celých mís, tedy pouze zhruba u 3 % okrajů víme, z jak objemných nádob pocházejí. Využili jsme proto údaje o průměru ústí a objemu 373 celých mís ze sídliště v Manchingu a 44 kusů ze sídlišť v SZ Čechách k sestavení grafu závislosti objemu mísy na velikosti průměru ústí, a to pro všechny tři základní typy (Obr. 2). Jedná se o první pokus určování objemů laténských mís z průměrů ústí, který tak trpí nedostatkem dat zvláště pro kónické mísy a nádoby s ústím větším než 25 cm. Vytvořený graf (Obr. 2) tak představuje pouze kvalifikovaný odhad poplatný zpracovaným datům. Takovéto určování objemu také odhadem vždy zůstane, neboť ten pochopitelně závisí i na výšce nádoby, kterou ze samotných okrajových střepeů nikdy přesně nezjistíme. Na druhou stranu je takovýto odhad právě u mís touto skutečností poznamenán ze všech tvarů nejméně, neboť výška mís není nijak dramaticky proměnlivá, na rozdíl např. od hrnců či zásobnic. Graf byl sestaven na základě rozměrů reálných mís, jejichž tvary jsou v celé oblasti laténské kultury shodné, proto jej používáme k odhadu objemů severočeských mís.



Obr. 1: Velikostní skladby základních typů mís na sídlištích v severozápadních Čechách.

Abb. 1: Größenzusammensetzung der Schüsselgrundtypen in nordwestböhmisches Siedlungen (ks - Stück; Achse x - Mündungsdurchmesser).

2 Názvy keramických tvarů, popisný systém a kód viz SALAČ – KUBÁLEK 2015.



Obr. 2: Vztah mezi průměrem ústí a objemem u celých exemplářů hlavních typů laténských mís ze sídlišť v Manchingu a v SZ Čechách.

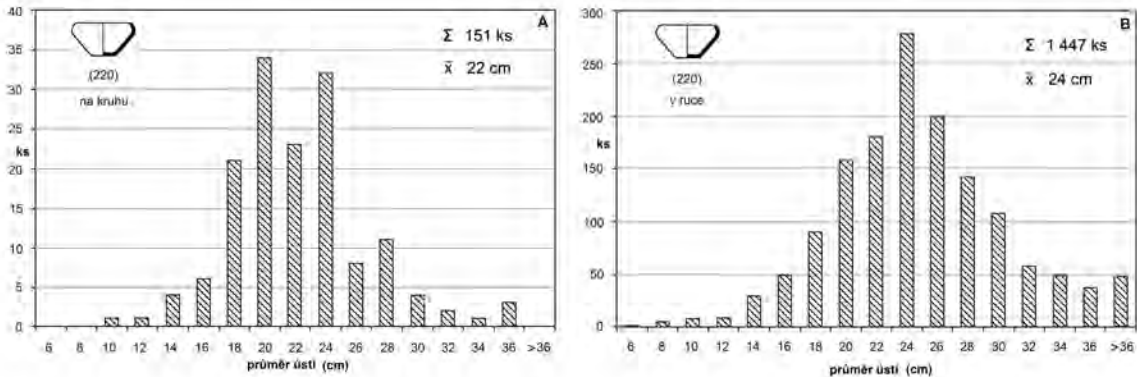
Abb. 2: Das Verhältnis zwischen den Größen des Mündungsdurchmessers und Volumens der Haupttypen latènezeitlicher Schüsseln bei ganzen Gefäßen aus der Siedlungen in Manching und NW-Böhmen.

Nejméně početné jsou v SZ Čechách kónické mísy (kód 210), jejichž okrajové střeby tvoří pouhých 10 % všech měřitelných okrajů mís. Nejmenší průměr ústí kónické mísy činí 5 cm, největší 40 cm, průměrný 22 cm; rozdělení četností dle velikosti ústí přináší Obr. 1A. Dle dochovaných celých tvarů z Manchingu (Obr. 2) lze předpokládat, že objem průměrné kónické mísy se blížil 1,5 litru. Všechny kónické mísy byly vyrobeny v ruce.

Nejpočetněji jsou zastoupeny mísy se zataženým okrajem (kód 220), jejichž okrajové střeby představují 75 % všech měřitelných okrajů (Obr. 1B). Nejmenší průměr ústí těchto mís činí 6 cm, největší 52 cm. Průměrná mísa má ústí o velikosti 24 cm a její objem se pohybuje okolo tří litrů. Naprostá většina mís se zataženým okrajem byla vyrobena v ruce, pouze 9 % okrajových střeby pochází z jemných na kruhu točených nádob.

Okraje mís s esovitou profilací (kód 230) představují 15 % všech měřitelných okrajů (Obr. 1C); nejmenší zjištěný průměr ústí činil 12 cm, největší 36 cm a průměrný 23 cm. Objem mísy s průměrně velkým ústím se blíží 3 litrům. Celkově jsou tyto mísy o něco objemnější než tvary se zataženým okrajem. Významné je zjištění, že 87 % okrajů pochází z jemných na kruhu točených nádob.

Kónické mísy se svým nejmenším objemem zjevně sloužily k zacházení s menším množstvím látek, ať již tekutých či sypkých. Mohly být používány především k individuálním potřebám (např. při stravování), nebo vzhledem ke svému tvaru i k nabírání, přelévání či přesypávání různých tekutin či sypkých materiálů. Také mísy se zataženým okrajem s ústím menším než 18 cm mohly pokrývat potřeby jednotlivců při stolování. Větší exempláře těchto mís, které převažovaly, zajišťovaly při přípravě či servírování pokrmů spíše potřeby kolektivní (nádoba společná pro více stolovníků apod.). Mísy se zataženým okrajem ovšem jistě plnily mnoho dalších úloh v domácím hospodářství – sušení plodů, uchovávání a zpracování potravin apod. Velké kusy také sloužily jako nádoby k udržování ohně. Za tímto účelem bývaly někdy zahlabovány do podlah polozemnic (např. SALAČ 1984). Některé tvary mohly sloužit také jako pokličky.



Obr. 3: Velikostní skladba mís se zataženým okrajem vyrobených na kruhu (A) a v ruce (B) na sídlištích v severozápadních Čechách.

Abb. 3: Größenzusammensetzung der gedrehten (A) und handgemachten (B) Schüsseln mit einbiegendem Rand in nordwestböhmisches Siedlungen (Achse y - Stück; Achse x - Mündungsdurchmesser).

Mísy se zataženým okrajem představovaly běžné nádoby vyráběné na každém sídlišti, a to především v ruce (91 %). Točené exempláře pocházejí nejspíše z výrobních center (např. Lovosice), a představují tak na většině sídlišť dovezené zboží. Tyto mísy jsou menší (Obr. 3), jejich průměrná velikost ústí dosahuje 22 cm, kdežto u v ruce robených činí 24 cm. Ovšem i objemy průměrných na kruhu točených kusů se pohybují okolo dvou litrů, a tedy patrně nebyly určeny pro jednotlivce. Přitom je zajímavé, že exempláře s menším průměrem ústí než 12 cm (objem ca. 0,5 l) jsou zcela ojedinělé u točených i ručně vyrobených kusů.

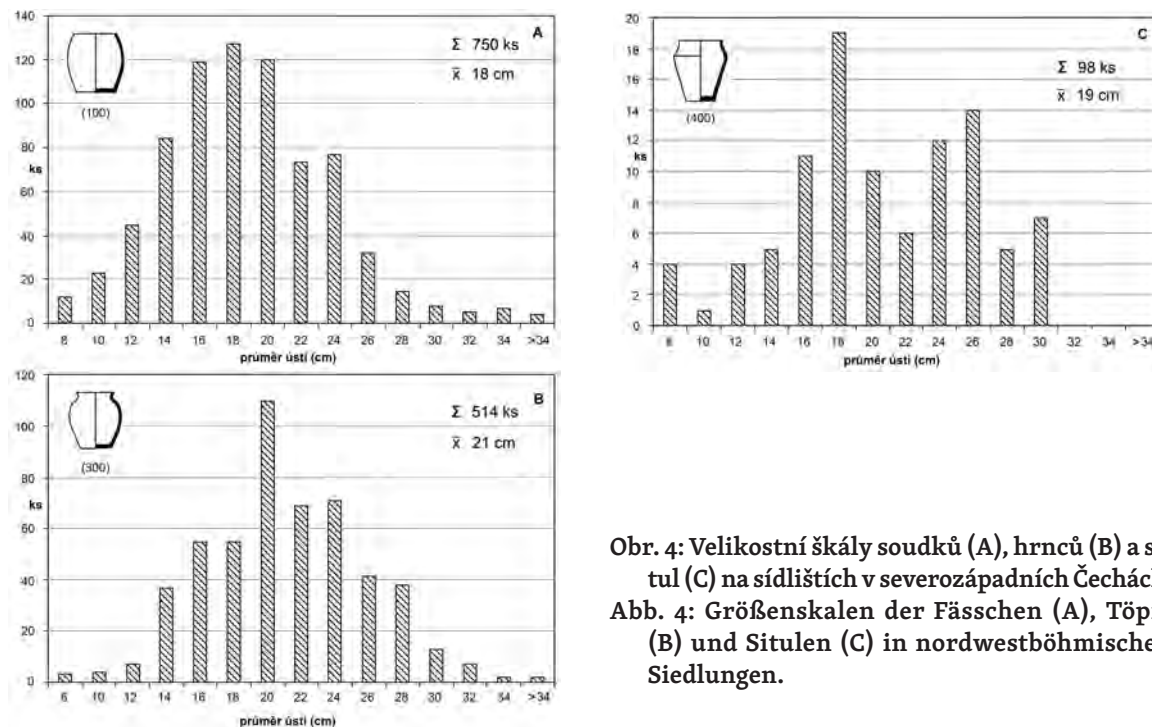
Mísy esovité profilace byly rovněž na většinu sídlišť dováženy z několika málo center. Vzhledem k jejich menšímu počtu a k výrobě z jemné plavené hlíny za pomoci hrnčířského kruhu zřejmě představovaly prestižnější zboží, snad určené ke stolování. Některé kusy, byly-li prázdné, mohly plnit především určitou estetickou či symbolickou roli, neboť nesou vhlazovanou výzdobu na vnitřním povrchu, viditelnou jen když je nádoba prázdná. Velikosti resp. objemy esovité profilovaných mís se od zatažených nijak výrazně neliší, pouze mísy s průměrem ústí větším než 28 cm jsou u esovité profilovaných tvarů vzácné. I esovité mísy kryly spíše kolektivní potřeby, protože velká většina z nich (cca 80 %) měla objem větší než dva litry. Objemově jsou oba tvary do značné míry zastupitelné, zjevně se tedy musely lišit svými funkcemi. Významné z tohoto hlediska je, že zatímco z esovité profilovaných mís lze tekutý obsah pohodlně přelévát a v neposlední řadě pít, z mís se zataženým okrajem je to naopak obtížné. Ovšem např. pro přípravu pokrmů je zatažený okraj výhodou, neboť mísa lépe „drží“ svůj obsah.

Mísy s esovitou profilací byly jen zřídka vyráběny v ruce, což ukazuje, že jejich vzhled hrál důležitou roli, neboť kusy vyrobené v ruce byly jistě schopny v praktických záležitostech exempláře vyrobené na kruhu plně zastoupit. Tato skutečnost rovněž naznačuje, že sídliště v SZ Čechách měla dobrý přístup k distribuci na kruhu točeného zboží. Potřeboval-li někdo mísu esovité profilace, bylo pro něj snazší a patrně prestižnější obstarat si její vzhledově kvalitní provedení na trhu, než ji vyrábět v ruce.

SOUDKY, HRNCE A SITULY

Odhadnout objem soudků (kód 100), hrnců (kód 300) a situl (kód 400) pouze z průměru ústí je obtížné, neboť jejich výška je velmi proměnlivá. Spokojme se tedy pouze s konstatováním, že průměrný soudek v SZ Čechách má ústí o velikosti 18 cm, přičemž u soudků s takovýmto ústím na

Manchingu kolísá výška od 18 po 30 cm a objem od 3,4 po 11,5 l, celkový průměr všech exemplářů potom činí 3,9 l. Průměrný rozměr ústí hrnců v SZ Čechách činí 21 cm; výška hrnců s tímto ústím se na Manchingu pohybuje mezi 22 a 33 cm a jejich objem kolísá od 5,9 po 16,2 l, celkový průměr manchingských hrnců je 5 litrů. Průměrné ústí situly v SZ Čechách dosahuje 19 cm. Na Manchingu mají nečetné dochované situly průměrné ústí 17 cm a průměrný objem 4,2 litru (Obr. 4).



Obr. 4: Velikostní škály soudků (A), hrnců (B) a situl (C) na sídlištích v severozápadních Čechách. Abb. 4: Größenskalen der Fässchen (A), Töpfe (B) und Situlen (C) in nordwestböhmisches Siedlungen.

Soudky a situly jsou vzhledem k zataženému okraji zaměnitelné nejen objemově, ale i funkčně a jejich úloha byla nejspíše poněkud jiná, než jakou plnily hrnce. Tomu nasvědčují i menší rozměry, a tedy i objemy, než jaké zjišťujeme u hrnců. Bez patřičných chemických analýz a rozborů pracovních stop ovšem funkční rozdíly nelze blíže specifikovat. Jisté je, že hrnce sloužily pro práci s větším množstvím „hmoty“ než soudky a situly. Soudě dle dat z Manchingu, mají pouze soudky, situly i hrnce s průměrem ústí menším než 11 cm objem pod jeden litr. Hrnce s takovýmto objemem jsou ovšem v SZ Čechách ojedinělé (1,8 % všech hrnců) a soudky a situly poměrně vzácné (6 % všech soudků a situl). Potřeba soudků/situl na severočeských sídlištích byla zřejmě o něco vyšší než hrnců (Obr. 7).

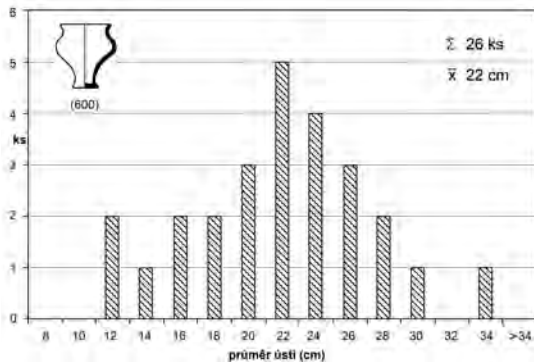
V zásadě se lze domnívat, že tyto vyšší nádoby sloužily k přípravě a uchování potravy a jistě i nápojů. V neposlední řadě byly některé z nich určeny k vaření. Soudky a situly jsou patrně vhodnější k delšímu uchování svého obsahu, který se z nich obtížněji vyjímá, kdežto hrnce mohly sloužit spíše ke každodenním činnostem, neboť se z nich obsah snáze vysypává a vylévá.

POHÁRY

V keramickém materiálu ze SZ Čech bylo shledáno 49 měřitelných okrajů pohárů, které ovšem pocházejí jen z 26 jedinců. Vzhledem k tomuto velkému rozdílu upřednostníme v následujících úvahách práci s jedinci. Průměr ústí pohárů se pohybuje od 12 do 34 cm, průměrná hodnota činí 21 cm (Obr. 5). Rekonstruovaný pohár o průměru ústí 18 cm ze Soběsuk měl objem 2 litry,



exemplář z Pohlod (průměr ústí 25 cm) takřka 7 litrů (SALAČ – KUBÁLEK 2015, Tab. 169:1; 244:7). Na sídlišti v Manchingu se pohybují rozměry ústí pohárů mezi 11 a 27 cm (průměr 18 cm) a objemy kolísají od 0,5 do 7 litrů (průměr 3 l). Obdobné rozpětí hodnot objemů můžeme tedy očekávat i u tvarově shodných severočeských exemplářů.



Obr. 5: Velikostní škála pohárů na sídlištích v severozápadních Čechách.

Abb. 5: Größenskala der Pokale in nordwestböhmisches Siedlungen (ks – Stück; Achse x – Mündungsdurchmesser).

Rozpoznat pohár ve střepovém materiálu je obtížné, a je proto pravděpodobné, že část okrajových střepů z pohárů byla přisouzena esovitě profilovaným mísám. Přesto se zdá, že poháry byly poměrně vzácné, jejich zastoupení se na sídlištích pohybuje mezi 1,7 a 2 % určitelných střepů. Na druhou stranu byly zjištěny na 7 z 8 osad, na kterých bylo prozkoumáno alespoň 5 objektů. Tento typ nádob nebyl vázán pouze na určité chronologické období, neboť se vyskytuje v celém sledovaném období LT B–D. Na sídlišti se jich však zřejmě v jednom okamžiku vyskytovalo velmi málo. Například v Březně u Chomutova se 13 objekty byl pohár nalezen pouze v jedné polozemnici, v Radovesicích s 52 objekty (bez kůlových jamek) byl zastoupen pouze ve 4 a v Soběsukách se 64 objekty (bez kůlových jamek) v 6 z nich. Výjimku představují Lovosice s poháry v 5 ze 6 objektů, což je zřejmě odrazem skutečnosti, že se zde vyráběly.

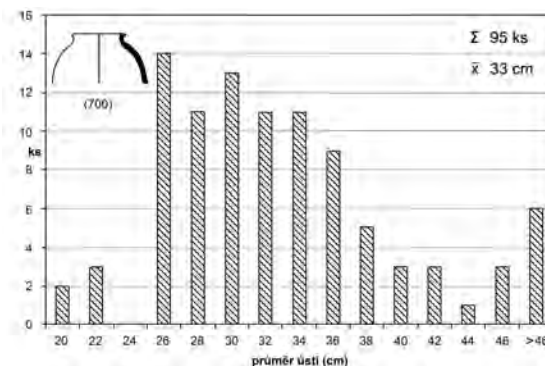
Poháry tedy představovaly poměrně vzácné nádoby, na sídlišti jich zřejmě býval omezený počet, avšak žádné se bez nich neobešlo. Část úloh, které plnily, spočívala zřejmě spíše v symbolické a prestižní rovině, čemuž by nasvědčoval jejich občasný výskyt v kostrových hrobech (WALDHAUSER ed. 1978, II, 172–174)³ i fakt, že všechny byly vyrobeny na kruhu z jemné plavené hlíny. Vzhledem k poměrně velkým objemům zřejmě rovněž sloužily pro kolektivní potřeby. V rámci laténské keramiky výjimečný tvar, nadto vzácně se vyskytující, mohl být vhodný k různým rituálům, stejně tak ale mohl sloužit jako nádoba pro více osob, ze které se při slavnostních setkáních rozléval nápoj jednotlivcům, případně která kolovala mezi stolovníky. Ti z ní ostatně mohli popíjet současně např. pomocí slámek či různých rourek z organických materiálů (DIETLER 1992, 401, 405).

ZÁSObNICE

Na zpracovaných severočeských sídlištích bylo nalezeno 165 okrajů zásobnic, z nichž u 138 bylo možné změřit průměr ústí. Měřitelné okraje náleží 95 nádobám. Zásobnice se na sídlištích začínají objevovat až v mladší a pozdní době laténské (LT C2–D1). V tomto období pak jejich okraje představují 4,9 % všech tvarově určitelných okrajových střepů. Z jejich rozměrů můžeme určit pouze průměry ústí, jejichž průměrná hodnota činí 33 cm, to je ale dáno samotnou definicí tvaru, neboť nádoby s ústím menším než 25 cm jsou považovány za hrnce. Velikosti

³ Poháry, původem nejspíše z Lovosic, byly užívány i ceněny také v podmokelské skupině v labské průrvě, kde se vkládaly do žárových hrobů (např. MÁHLING 1944; SPEHR 1999).

ústí zásobnic kolísají od 26 po 60 cm (Obr. 6).⁴ Průměrné ústí celých zásobnic na sídlišti v Manchingu vykazuje rovněž hodnotu 33 cm, přičemž tamní velikosti ústí kolísají od 27 do 44 cm a výšky od 32 po 73 cm. Objemy manchingských zásobnic dosahují úctyhodných hodnot od 15 po 201 l, v průměru potom 98 l. Vzhledem ke shodným tvarům i stejným průměrům ústí můžeme předpokládat, že objemy zásobnic byly v SZ Čechách obdobné.



Obr. 6: Velikostní škála zásobnic na sídlištích v severozápadních Čechách.

Abb. 6: Größenskala der Vorratsgefäße in nordwestböhmisches Siedlungen (ks - Stück; Achse x - Mündungsdurchmesser).

Zásobnice tvoří na severu Čech nedílnou součást keramických souborů na všech sídlištích stupňů LT C2–D1, na kterých se podařilo prozkoumat alespoň dva objekty. Žádné sídliště, počínaje osamocenými usedlostmi (např. Radovesice Na Vyhlídce), přes vesnice (např. Soběsuky, Radovesice), až po výrobní a distribuční centra (Lovosice), se bez nich neobešlo. Podobně je tomu v celé laténské Evropě, a to včetně oppid (např. Manching, Stradonice; STÖCKLI 1979). Přitom zatím nebylo zaznamenáno, že by se výskyt těchto velkých nádob na sídlištích vázal na určitý typ objektů.

U zásobnic se tradičně předpokládá, že sloužily k uchování potravin, především obilí (např. GARCIA 1987; 1992; 1997). V Galii ale obdobné nádoby (dolia) sloužily také k výrobě vína (např. BRUN – LAUBENHEIMER 2001). Z hlediska skladování obilí je zajímavé, že se zásobnice vyskytují na sídlištích v obdobném množství bez ohledu na to, zda se na nich nacházejí jiná zařízení na skladování obilí či nikoliv. Známe je ze sídlišť s četnými nadzemními špýchary (např. Manching) i ze sídlišť, kde tyto stavby nebyly zachyceny (SZ Čechy). Objevují se na sídlištích se zahluobenými zásobními jámami/obilnicemi (např. Lovosice, Radovesice Na Vyhlídce) stejně jako v osadách bez sil a špýcharů (např. Březno).

W. Stöckli (1979, 59) se domnívá, že keramické zásobnice vzhledem ke svému sporadickému výskytu nemohly na Manchingu představovat jediný způsob uchování zásob. Na sídlištích v SZ Čechách se zdá být situace obdobná, i když je velmi obtížné stanovit množství těchto nádob současně užívaných v živé kultuře, neboť je nutno očekávat jejich delší životnost oproti tvarům, se kterými se často manipulovalo (např. stolní nádoby). Jestli se v SZ Čechách resp. ve střední Evropě v zásobnicích skutečně uchovávalo obilí, pak se zjevně nejednalo o jediný a pravděpodobně ani hlavní způsob jeho uskladnění. J. Kudrnáč (1958) předpokládá, že pro výsev, zajišťující sklizeň obilí kryjící potřeby jedné osoby na rok, bylo nutné uskladnit 178 l zrna (zhruba dvě běžné zásobnice). V tom případě by nalézané zásobnice nepostačovaly ani pro osivo, natož pro veškeré na sídlišti potřebné obilí. Vyloučit ovšem nemůžeme, že zásobnice sloužily (také?) k výrobě a uchování kvašených alkoholických nápojů (piva).⁵ Pro tuto možnost by svědčila nezávislost jejich výskytu na ostatních skladovacích zařízeních na sídlištích.

4 Graf zachycuje i exempláře, jejichž průměr ústí nedosahoval požadovaných 25 cm, ale jejich okraje jsou pro zásobnice typické.

5 Byť i zde vyvstává otázka, zda by zjišťovaná množství nádob postačovala.

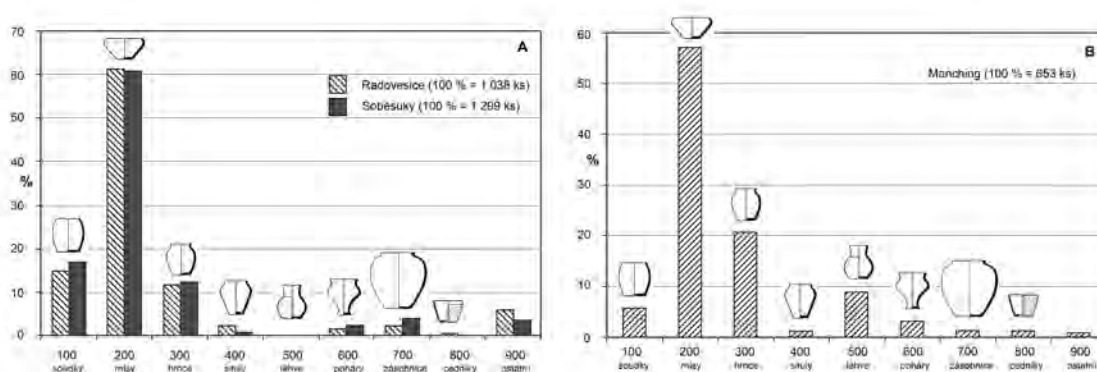


Za zmínku stojí, že zásobnice byly např. nalezeny na vysoké skále nad Labem na Střekově (CVRKOVÁ – SALAČ 2002), kde si lze zásobárnu obilí jen obtížně představit.

S plnými zásobnicemi se zřejmě již nehýbalo a zjevně nebyly určeny k transportu. Tomu nasvědčuje samotný tvar i rozměry. Ostatně hmotnost prázdných nádob dosahovala desítek kilogramů⁶ a plné tekutin či např. obilí by často vážily více než 100 kg.⁷ Zůstává také otázkou, zda zásobnice mohly po naplnění stát volně nebo zda musely být zpevněny nějakým rámem, či nebyvaly částečně zahlobbeny do země, jak je to známo z mediteránního prostředí (např. GARCIA 1992). Dosud ovšem podobné uložení zásobnic ve střední Evropě nebylo zjištěno.

TVAROVÁ A VELIKOSTNÍ SKLADBA KERAMIKY V SEVEROZÁPADNÍCH ČECHÁCH A NA MANCHINGU

Škála typů keramických nádob na sídlištích v SZ Čechách je poměrně úzká. Omezuje se na pouhých 5 až 8 základních tvarů.⁸ Mezi nimi dominují mísy, jejichž zlomky tvoří zhruba 60 % všech tvarově určitelných střepů. Porovnání keramiky ze dvou největších severočeských sídlišť v Radovesicích a Soběsukách ze dvou odlišných geografických regionů zároveň ukázalo, že tvarová skladba je na nich prakticky identická (Obr. 7A). Život a zvyky v obou vesnicích vzdálených od sebe dva až tři dny cesty tedy vyžadovaly stejné hliněné nádobí. V obou vesnicích lze pozorovat shodné tvary, jejich stejné zastoupení a dokonce i obdobné velikostní složení. Rovněž technologie výroby je totožná. Nádobí byly na obou sídlištích vyráběny v ruce. Jemná na kruhu točená keramika byla dovážena z některého výrobního centra a byla v Soběsukách (5,6 %) o něco vzácnější než v Radovesicích (7,5 %). Keramika na obou sídlištích se přitom liší výzdobou i morfologickými detaily (např. zčásti odlišně utvářené okraje či dna).



Obr. 7: Tvarová skladba keramiky na venkovských sídlištích v Radovesicích, Soběsukách (100 % - všechny tvarově určitelné zlomky) a na centrálním sídlišti v Manchingu (100 % - celé nádoby).

Abb. 7: Formzusammensetzung der Keramik in den Dorfsiedlungen Radovesice und Soběsuky (100 % - alle Scherben bestimmbarer Form) und in der Zentralsiedlung Manching (100 % - ganze Gefäße).

6 Středně velká zásobnice (výška 60 cm; průměr ústí 40 cm) uložená v muzeu v Kolíně váží 19 kg; zásobnice z bratislavského hradu váží 60 resp. 35 kg (1. výška 70 cm, průměr ústí 40 cm; 2. výška 68 cm, průměr ústí 42 cm: ČAMBAL 2004, Tab. LVIII:1 a LIX:1). Za zvážení těchto exemplářů jsem zavázán R. Čambalovi a I. Bazovskému ze SNM v Bratislavě.

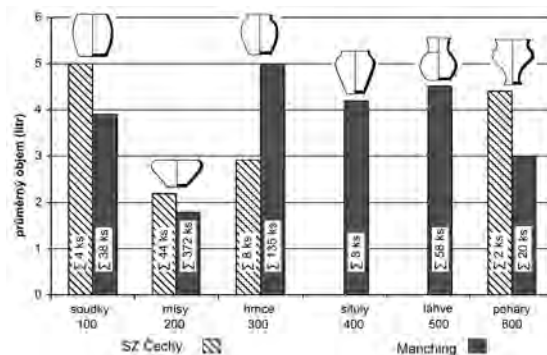
7 Hmotnost pěti z osmi celých dochovaných zásobnic na Manchingu by po naplnění překročila 100 kg a hmotnost největší z nich by se po naplnění blížila 250 kg.

8 Soudky, hrnce a situly lze také považovat za varianty jednoho základního tvaru.

Překvapivě byla zjištěna obdobná tvarová skladba také na významném centrálním sídlišti a oppidu v Manchingu vzdáleném zhruba 350 km (Obr. 7B). I zde dominují mísy se zastoupením takřka 60 %. Sečteme-li podíly vyšších tvarů, tedy soudků, hrnců a situl, tedy obdobných vyšších tvarů, dostaneme jejich srovnatelné zastoupení v obou prostředích. Velmi obdobný je také výskyt ostatních tvarů. Výjimku ovšem představují láhve, které na severu Čech neshledáváme, zatímco na Manchingu tvoří 9 % celých nádob. Sady nádobí na velkém centrálním sídlišti v Manchingu s dalekosáhlými a intenzivními nadregionálními kontakty (PIERREVELCIN 2012) se do značné míry podobají souborům z malých vesnických a dosti izolovaných agrárních sídlišť na severozápadě Čech. Velikosti většiny typů nádob, soudě alespoň dle průměrů ústí, jsou podobné, v některých případech totožné (zásobnice). Keramická výbava sídlišť byla z hlediska funkčnosti v hlavních rysech obdobná.

Obr. 8: Objemy celých nádob ze sídlišť v SZ Čechách a v Manchingu.

Abb. 8: Volumina der ganzen Gefäße aus den Siedlungen in NW-Böhmen und Manching.



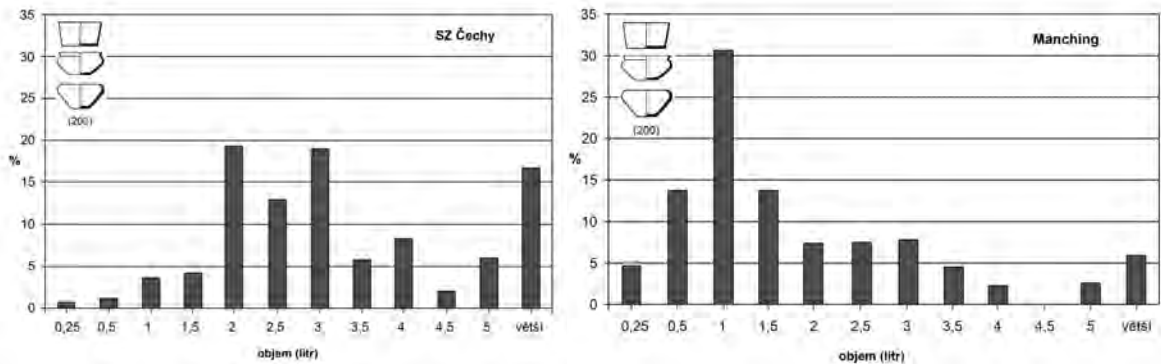
Zdá se tedy, že základní charakter laténské keramiky nestírá ani různá funkce sídlišť ani značná vzájemná vzdálenost a příslušnost k různým geografickým oblastem. Tvarovou skladbu nemění ani odlišná technologie výroby. Na sídlišti v Manchingu se totiž prakticky veškerá keramika vyráběla na kruhu, kdežto v SZ Čechách naopak především v ruce. V Manchingu resp. obecně v Bavorsku se při výrobě hrubé keramiky hojně užívalo organické ostřívo, které je naopak v SZ Čechách neznámé. Rovněž zastoupení tuhové keramiky je v Manchingu několikanásobně vyšší než v severních Čechách. Technologie výroby se tedy podřizovala praktickým potřebám, ke kterým byla keramika určena. Z toho lze patrně odvodit, že základní činnosti a zvyky, při nichž se keramika používala (vaření, stolování, uchovávání a skladování potravin), byly na rozsáhlých územích laténské kultury obdobné a tedy typické pro kulturu, která je připisována Keltům. Keramika a její užívání je pak spolu s jinými znaky odlišovaly od okolních etnik.

Na druhou stranu některá podrobnější pozorování naznačila, že mezi SZ Čechami a Manchingem, potažmo mezi jednotlivými oblastmi laténské kultury, panovaly v užívání keramiky také odlišnosti. Již při porovnání objemů celých nádob dochovaných na sídlišťích v SZ Čechách a na Manchingu vidíme určité rozdíly (Obr. 8). Bohužel ze SZ Čech není k dispozici statisticky relevantní množství dat. Výjimku snad tvoří 44 kusů mís, jejichž objem činí v průměru 2,2 l, kdežto průměrný objem mís z Manchingu je 1,8 l. Také průměrné velikosti ústí se v obou prostředích nemálo liší (SZ Čechy 24 cm; Manching 18 cm; Obr. 9). Při konfrontaci objemů odhadnutých z velikostí průměrů ústí (Obr. 2) se rozdíly zákonitě ještě zvýrazní (Obr. 10).

Na Manchingu má polovina mís objem menší než 1 litr, přičemž nejčastější je objem mezi 0,5 a 1 litrem (31 % všech exemplářů). V SZ Čechách mají v tomto rozpětí svůj objem pouze necelá 4 % mís a nejčastěji se vyskytují objemy mezi 1,5 a 2 litry resp. mezi 2,5 a 3 litry (obojí 19 %). Takto velké exempláře jsou naopak na Manchingu mnohem méně časté (7 resp. 8 %). Mísy jsou tedy v SZ Čechách výrazně objemnější než na sídlišti v Manchingu. Data z Man-

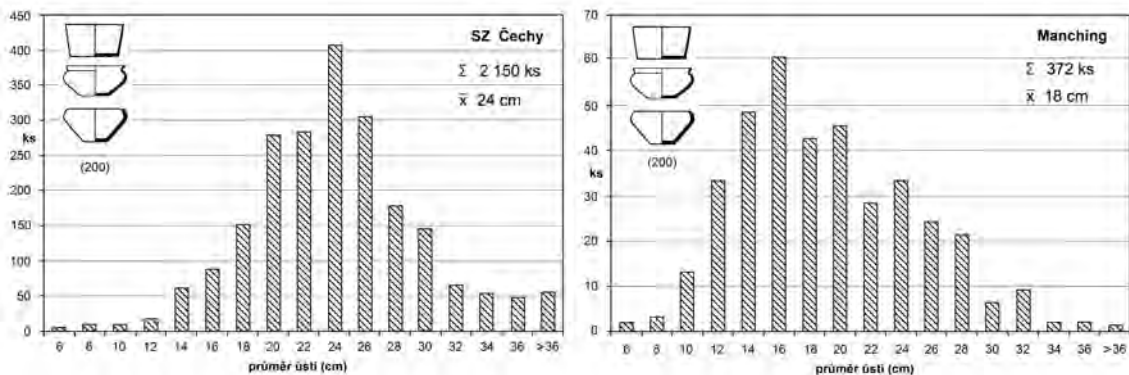


chingu ovšem pocházejí z měření celých nádob, zatímco údaje ze SZ Čech se opírají o střepový materiál. Protože častěji se v úplnosti dochovávají především menší nádoby, nelze zatím rozhodnout, jestli odlišné velikosti v obou prostředích odrážejí odlišné zvyky při stolování, zacházení s potravinami apod., nebo spíše odlišnou kvalitu dat.



Obr. 9: Průměry ústí mís na sídlištích v SZ Čechách a na Manchingu.

Abb. 9: Mündungsdurchmesser der Schüsseln und Schalen in Manching und in nordwestböhmisches Siedlungen (ks - Stück; Achse x - Mündungsdurchmesser).



Obr. 10: Objemy mís na sídlištích v SZ Čechách a v Manchingu.

Abb. 10: Volumina der Schüsseln in den Siedlungen in NW-Böhmen und Manching.

Jisté však je, že v SZ Čechách prakticky chybí malé mísy. Pouze 0,7 % okrajů pochází z kusů s objemem menším než 0,25 litru a jen 1,9 % exemplářů mělo objem do 0,5 litru. Ve všech 254 objektech z 21 sídlišť, které byly osídleny bezmála 400 let, bylo nalezeno pouze 16 okrajů mís s objemem do čtvrt litru a 43 okrajů mís s objemem menším než půl litru. Tato procenta sice nemusí odrážet skutečný výskyt malých mís v živé kultuře, neboť malé mísy poskytují mnohem méně okrajových střepů než velké, nicméně prokazují, že takovéto mísy byly velmi vzácné. Na Manchingu se naproti tomu malé mísy vyskytují častěji (<0,25 l - 4,6 %; <0,5 l - 18,3 %). Měly-li by ovšem menší nádoby sloužit individuálním potřebám (např. při pití) a větší pro potřeby kolektivu, tedy např. jako nádoby, ze kterých se rozlévaly nápoje či rozdělávaly porce jednotlivcům, pak se zdá jejich množství i na Manchingu nedostatečné. Zde totiž připadá na 1 mísu s objemem větším než 3 litry pouze 2,2 mís s objemem do 1 litru. V SZ Čechách je pak tento vztah zcela jiný. Na jednu mísu s objemem menším než 1 litr připadá až 10 třílitrových a větších. Tyto velikostní poměry ukazují, že malých misek panoval nedostatek, byť v obou



prostředích různý. Na tom zřejmě nic nemění ani fakt, že zjištěné objemy odpovídají nádobám naplněným po samotný okraj, takže jejich „praktický objem“ byl jistě menší.

Při uvažování o případných jídelních či picích servisech by bylo jistě nutné vzít do úvahy i další typy nádob. V souvislosti s tekutinami je např. zajímavé, že v SZ Čechách nenacházíme lahve, které v Manchingu tvoří 9 % všech celých nádob a jejich průměrný objem činí 4,5 litru. Svou roli při pití mohly hrát poháry s průměrným objemem 3 l (Manching) resp. 4,5 l (SZ Čechy). O objemech vyšších tvarů nádob ovšem na severu Čech nejsme zatím dostatečně informováni.

Zajímavé je zastoupení velmi malých nádobek. Mezi celými tvary z Manchingu tvoří pět miniaturních nádobek s objemem do 0,1 litru pouze 0,8 %. V SZ Čechách ze 4056 měřitelných okrajů vykazovalo pouze 9 kusů průměr ústí do 5 cm. Jen u 0,02 % okrajů lze tedy uvažovat, že mohly pocházet z nádob s objemem menším než 0,1 l. Jediná miniaturní nádobka, lahvička z Manchingu (MAIER *et al.* 1992, Taf. 183:3), byla vyrobena z jemné hlíny a má úzké snadno uzavíratelné hrdlo. V ostatních případech se jedná o mísovité nádoby, které byly v obou prostředích zhotoveny v ruce z poměrně hrubého materiálu. Materiál i způsob provedení naznačují, že tyto miniatury nepatřily k prestižnímu zboží.

Na sídlišti v Manchingu, v SZ Čechách, ale i na dalších laténských sídlišťích ve střední Evropě prakticky chyběly nádoby umožňující zacházení s velmi malým množstvím látek, ať již máme na mysli různé úlitby či jiné rituální praktiky nebo přechovávání vzácných materiálů (např. vonných olejů, tinktur apod.). Malí Keltové si také zřejmě nehráli s hliněným nádobíčkem. Více ovšem překvapí, že se v souborech nedostává velikostí nádob umožňujících pohodlnou konzumaci pokrmu či nápoje jedincem, alespoň měřeno dnešními očima. To se zdá být markantní zvláště v SZ Čechách, kde se keramické nádoby s objemem do jednoho litru vyskytují zřídka. Většina nádob z vypálené hlíny zde nejspíše sloužila k manipulaci s větším množstvím potravin, nápojů či jiných látek, než činila individuální potřeba.

KERAMICKÉ A NEKERAMICKÉ NÁDOBY

K výše uvedeným úvahám je nutné doplnit zásadní skutečnost. Nádobí z vypálené hlíny představuje jen část spektra nádob, které byly v době laténské na sídlišťích k dispozici. Pro naprostý nedostatek nálezů si však bohužel nemůžeme vytvořit představu o tom, jaký podíl nádob byl vyroben z jiných materiálů. Pomineme-li vzácné importované kovové či skleněné zboží, pak byly k dispozici především nádoby z organických materiálů. Počítat musíme s rohy užívanými k pití, dřevěnými dlabanými i soustruženými nádobami, skládanými dřevěnými vědry, patrně i sudy, koženými vaky, ale i nádobami z kůry, lýčí, případně travin apod. (např. VENCL 1979; 1994a). Je docela dobře možné, že v SZ Čechách byly právě z těchto materiálů vyráběny nádoby pro každodenní individuální potřebu, např. pro stravování. Měly ostatně oproti keramickým nádobám nepochybnou výhodu ve větší odolnosti a snadnější údržbě. Nemůžeme tedy vyloučit, že část či dokonce většina odlišností mezi sídlišti a regiony v tvarové nebo velikostní škále keramického nádobí může být způsobena tím, že se v každé oblasti vyráběl a užíval poněkud odlišný tvarový či velikostní sortiment nádobí z organických materiálů, který pak už nebyl zhotovován z hlíny. Samotné zvyky a zacházení s nádobami se tedy nemusely lišit, pouze se ke stejnému účelu užívaly nádoby z různých materiálů. Přesto či právě proto může sledování těchto odlišností přispět k prostorové diferenciaci laténské kultury. Že nádoby z organických materiálů mohly mít značnou hodnotu, dokládá i předpoklad, že kování z Brna-Maloměřic zdobilo původně dřevěnou konvici (MEDUNA – PEŠKAŘ 1992).



VELIKOSTI HRNCŮ V HISTORICKÉM KONTEXTU

Jak jsme již konstatovali, v SZ Čechách i na Manchingu zaráží, že prakticky chybí miniaturní nádoby a malé nádoby se vyskytují v nedostatečné míře. Zběžný pohled na publikovanou laténskou keramiku ze střední Evropy naznačuje, že se nejedná o žádnou výjimku. Přitom v oblastech obklopujících laténskou kulturu se malé nádoby běžně vyskytují. Jsou součástí keramických výbav nejen v jižním antickém světě (např. PY ed. 1993), ale i v severním prostředí billendorfském (např. PESCHEL 1990), pozdně lužickém (např. BOUZEK – KOUTECKÝ 2000), jastorfském (ENDER 1998; MÜLLER 1985) či o něco později przeworském (např. DĄBROWSKA 1988). Ve střední Evropě představuje absence miniaturních a malých nádob i v chronologickém smyslu výjimečný jev, neboť ty se vyskytovaly před laténskou kulturou v době bronzové (např. BOUZEK – SKLENÁŘ 1987) a starší době železné (např. BOUZEK – KOUTECKÝ 2000) i následně v době římské (MOTYKOVÁ-ŠNEIDROVÁ 1963). V samotné době laténské se užívaly v Čechách, na Moravě a na Slovensku ve smíšených kulturních skupinách přímo na hranici keltského osídlení (podmokelská skupina – např. MÄHLING 1944; púchovská kultura – např. PIETA 1982).

Absence malých nádob překvapuje, neboť Keltové byli v poměrně úzkém kontaktu s antickým prostředím, tedy světem propracovaných stolních a picích zvyků a tradic (např. VIERNEISEL – KAESER eds. 1992; RIECKHOFF 1998; LYNCH 2011). Keltové jistě také znali různé obřady praktikované ve Středomoří, při kterých se např. tekutiny dělily na malé dávky apod. Nepochybně se tam také setkávali s nádobkami sloužícími k přechovávání parfémů, léků, jedů apod. Ostatně tyto miniaturní nádoby (balsamaria) byly velmi vzácně dováženy i do Čech (KYSELA 2014). Na vlastní keltské keramické produkci však tento kontakt s jižním světem zjevně nezanechal takřka žádnou stopu (k problematice cf. KYSELA 2010), stejně jako spojení s oblastmi severně od Čech (viz např. malé nádoby z doby laténské v braniborském, saském, ba i severočeském Polabí, např. MÄHLING 1944; MÜLLER 1985; SPEHR 1999). Na laténských nádobách se nevyskytují ucha a ve výbavě chybí keramické naběračky, ač se s těmito předměty Keltové ve svém sousedství rovněž setkávali.

Často se zdůrazňuje keltská flexibilita a schopnost přebírat (antické) vzory a přetvářet si je k obrazu svému. Předpokládá se, že Keltové, či alespoň jejich aristokratické vrstvy, převzali antické stolní a picí zvyky a s oblibou organizovali svá „symposia“ (RIECKHOFF 1998). Tomu odpovídají některé druhy importů v keltském prostředí, především bronzové nádoby, vzácněji keramika či nádoby ze skla. Amfory, kovové, vzácněji i keramické součásti picích servisů naznačují, že přinejmenším část elity přebírala při pití středomořské obyčeje počínaje nápojem samotným (víno), přes jeho přípravu (např. cezení a míšení s vodou) až po způsoby servírování a konzumace. Počátky tohoto jevu lze ostatně pozorovat již v pozdní době halštatské a časné době laténské, jak dokládají nálezy antických kovových i keramických nádob na tzv. knížecích sídlech (např. Heuneburg, Vix) i v knížecích hrobech (např. Vix, Asperg, Glauberg, Hochdorf). Příklad zobákovitých konvic ukazuje, že elita dokázala výrobu nádob nutných k odpovídající konzumaci nápojů zajistit i na územích severně od Alp, byť zde bývalo víno nahrazováno domácími nápoji (např. medovina v konvici na Glaubergu; RÖSCH 1997).

Šíření vína a zvyklostí jeho pití v raně keltském prostředí bývá často spojováno s prosazováním mocenských zájmů vycházejících ze Středomoří, při kterém měla právě slavnostní konzumace vybraných (alkoholických) nápojů a pokrmů hrát významnou roli (např. DIETLER 1990; 2005). Existují ovšem názory, které přímé mocenské a hospodářské zájmy a vliv Středomoří (Řeků a Etrusků) v této době zvláště ve střední Evropě zpochybňují (např. EGGERT 1991). Po zhroucení časné laténské hospodářského a společenského systému, tedy i po odstranění početné aristokratické vrstvy, stopy po středomořských picích a servírovacích zvycích takřka mizí. I když poté Keltové ve 4. a 3. stol. př. Kr. pronikají hluboko do antického světa a záhy



odtud přinášejí za Alpy i četné technické a hospodářské vymoženosti (sklo, mince, rotační mlýnské kameny apod.), na keramické produkci se jižní zkušenost příliš neprojevuje.

V západní části keltského světa je například na keramice zcela odmítnuto ucho, tak typické pro antické picí nádoby. Keltové tak kromě jiného nedisponovali hliněnými džbány, konvicemi, koflíky či picími mísami, tedy vesměs nádobami určenými k uchovávaní, servírování a konzumování nápojů. V SZ Čechách i v celé české kotlině a jejím nejbližším okolí prakticky nelze rozpoznat keramické picí nádoby a rekonstruovat jejich soupravy. Že po odstranění aristokracie mohlo hrát ve 4. a na počátku 3. stol. př. Kr. pití vybraných nápojů či požívání luxusních pokrmů méně významnou roli než v předchozím období naznačuje v Čechách pouze sporadický výskyt keramiky v kostrových hrobech (např. WALDHAUSER ed. 1978, II, 171–174).

Poněkud odlišná situace panovala v keltském prostředí na východě střední Evropy, odkud Keltové pronikali na Balkán, ba až do Malé Asie a střetávali se s kulturním světem Řeků (např. BOUZEK 2007a; 2007b, 100–128). Není proto divu, že picí nádoby vycházející z řeckých tradic jsou zastoupeny v keramických souborech na jižních (např. Chorvatsko, Slovinsko, Srbsko; SLADIĆ 1986; DIZDAR 2013) a jihovýchodních keltských územích, kde se mísí s vlivy z gétsko-dáckého ba i skýtského prostředí (např. ZIRRA 1975; 1976). Lze je ovšem sledovat, byť směrem na sever slábnoucí, přes panonskou nížinu (např. KRUTA – SZABÓ 1982; SZABÓ 1992) až po dolní Rakousko (RAMSL 2011) a Slovensko (např. Kamenín: BENADÍK 1957, Tab. XLII; Maňa: BENADÍK 1983, Taf. 44:7; Chotín: RATIMORSKÁ 1975, Taf. 4:17; Čataj: OŽDÁNI – HEČKOVÁ 1987; cf. BOUZEK 2002). Jedná se o vzácnější jižní importy i o jejich četnější domácí napodobeniny. Odlišný praktický i symbolický význam keramiky oproti západokeltskému prostředí se projevuje nejen ve tvarovém spektru (četné lahve, nádoby s uchem, malé nádobky apod.), ale i v hojném výskytu keramiky v hrobových výbavách. Jistě není náhodou, že se v hrobech objevují především tvary určené k rozlívání a pití nápojů, někdy se jedná i o určité soupravy k těmto účelům (BUJNA 1991, 236–239). Pravidelnější výskyt keramiky v hrobech můžeme pozorovat, byť ve zmenšené míře i na Moravě, kde význam pití podtrhuje i nález kování konvice na pohřebišti v Maloměřicích (např. ČIŽMÁŘOVÁ 2005; MEDUNA – PEŠKAŘ 1992). Přímé importy picích nádob z jihovýchodu jsou zde však zcela ojedinělé (ČIŽMÁŘ 1993b). Přidávání keramických nádob do hrobů je poměrně časté i v Bavorsku (např. KRÄMER 1985), kam ostatně mohlo proniknout právě z východu podél Dunaje.

V Čechách se vyskytuje keramika v hrobech zřídka a případy, kdy byla v hrobové výbavě nalezena více než jedna nádoba, jsou zcela výjimečné. Mezi milodary se sice objevují lahve, které se v sídlištním materiálu nedaří rozpoznat, ovšem zcela chybí tvary s uchy i malé nádobky (WALDHAUSER 1978, II, 171–174). Z hlediska keramiky se tedy situace výrazně liší od Slovenska, Pannonie či ještě vzdálenějších území na jihu a východě. Přitom se předpokládá, že zhruba od poloviny 3. stol. př. Kr. na české území pronikaly nové vlivy právě z jihovýchodu (např. SANKOT 2014). Přímo i nepřímo se přitom myslí na Kelty vracející se z balkánských tažení (např. ČIŽMÁŘ 1993a, 388). Tato hypotéza se opírá jednak o nové technické a hospodářské vymoženosti jižního původu, které se ve 3. století objevují ve střední Evropě (např. mince, sklo, mlýnské kameny), a rovněž ji podporují typologické shody části kovových artefaktů, především šperků, v obou prostředích (SANKOT 2014). Na základě zběžného pozorování lze dodat, že na keramice či pohřebních zvyklostech se tyto vlivy neprojevují. Mělo-li by se tedy jednat o příliv nového obyvatelstva do Čech z jihovýchodu, pak by se tito lidé museli vzdát některých svých obyčejů při výrobě a užívání keramiky, a to v symbolické i praktické rovině. Museli by přivyknout nejen novým nápojům, ale změnit také způsoby jejich servírování a konzumace, a tedy z hrnčířského repertoáru vyřadit nádoby s uchem i malé nádobky. Imigranti by ovšem museli rezignovat i na část svých pohřebních zvyků (vedle absence keramiky v hrobech pozorujeme i odlišnou velikost a úpravu hrobové jámy apod.). Nakonec je možné, že část českých spon či kruhového



šperku s analogiemi na jihovýchodě představuje spíše prosté šíření módních vlivů než odraz přílivu velkého množství přistěhovalců.

Od poloviny 3. století př. Kr. lze v Čechách podobně jako v celém laténském prostředí pozorovat větší tvarovou, výzdobnou, materiálovou i technologickou diferenciaci keramiky mezi jednotlivými oblastmi (např. WALDHAUSER 1996). Větší rozrůznění se týká také velikostí nádob a někdy i tvarové skladby a zřejmě odráží regionální zvláštnosti ve stravovacích či picích zvycích. To naznačuje např. výskyt lahví a menších mís snad užívaných k pití v bavorském Manchingu a naopak jejich absence v severních Čechách. Zůstává ostatně otázkou, zda samotné Čechy jsou z hlediska velikostní škály nádobí jednotné. Již jen zběžný pohled na nálezy z oppida Hrazany naznačuje, že se zde malé nádoby vyskytují častěji než v SZ Čechách a zastoupeny jsou zde i lahve (JANSOVÁ 1986/1988/1992). Naproti tomu v nově představené keramice ze Stradonic se sice lahve také vyskytují, ale malé nádoby k pití jsou vzácné (VENCLOVÁ – VALENTOVÁ 2012). Patrně se tedy jednotlivé oblasti Čech v mladší a pozdní době laténské lišily nejen ve vnějším projevu keramiky, ale i v jejím odlišném praktickém a možná i symbolickém používání. Na druhou stranu lze pozorovat i určité sjednocující tendence. V celé laténské Evropě se právě v této době začaly užívat keramické zásobnice, a to stejného tvaru i stejných velikostí a dokonce patrně i ve stejném množství.

Především v 1. století př. Kr. lze v západokeltském prostředí opět pozorovat šíření vybraných picích zvyků v aristokratických vrstvách. Zejména v Galii jej dokládá import kovových nádob i celých picích servisů a výskyt vinných amfor na oppidech i v bohatých aristokratických hrobech (např. RIECKHOFF 1998; METZLER *et al.* 1991). V Galii se tehdy již nepochybně jedná o odraz prosazování římských hospodářských i mocenských zájmů, a to podstatně přímější a intenzivnější, než tomu bylo na počátku doby laténské (DIETLER 1990; 2005; cf. např. BATS 1986; MIDDLETON 1983; TCHERNIA 1983). Ostatně toto úsilí bylo završeno římskou okupací. Nelze přitom přehlédnout, že si tehdy keltská aristokracie nejen ráda osvojovala římské způsoby pití, ale nakonec si zajišťovala i vlastní produkci vína. Dokázala tedy zorganizovat a prosadit patřičná odvětví zemědělství i následných procesů zpracování vinné révy, byť jistě za vydatné římské pomoci (POUX – BRUN – HERVÉ-MONTEIL eds. 2011).

Projevy římských zájmů lze pozorovat v podobě nálezů kovových i keramických nádob v pozdní době laténské i ve východokeltském prostředí, tyto zájmy pak zjevně zesilují v samotném závěru doby laténské, kdy je již v prostoru Děvín – Bratislava římský vliv velmi silný (např. MUSILOVÁ – BARTA – HERUCOVÁ eds. 2014). Nálezy kulturní vinné révy z Roseldorfu již z předchozího období také naznačují, že nelze vyloučit vlastní keltskou produkci vína ani v tomto geografickém prostředí. Mocenské zájmy Říma a jejich prosazování zde sice nemůžeme v písemných pramenech sledovat tak dobře jako v Galii, nicméně pro ně existují jednoznačné doklady a např. norické království představuje v tomto směru zářný příklad (např. DOBESCH 1993).

V přijímání keramických prvků, a tedy snad i jídelních a picích zvyků, byla celkově západní část keltského světa, včetně západní části střední Evropy, poměrně rezistentní, a to i v oblastech, které udržovaly se Středomořím intenzivní kontakty. Karpatská kotlina a jižní a východní keltská periferie svůj keramický sortiment vlivům z jihu či východu přizpůsobovaly daleko ochotněji.

Čechy stejně jako okolní země v severních částech keltského světa se v době laténské nacházely ještě mimo římské zájmy. V této souvislosti je nutno zmínit, že i z Čech známe nálezy z jihu importovaných kovových, vzácněji i keramických, či skleněných nádob (např. SVOBODOVÁ 1983; 1985; KYSELA – DANIELISOVÁ – MILITKÝ 2014). Tyto nálezy však nejsou příliš četné a zůstávají omezeny pouze na několik málo sídlišť, především na oppida. Spolu s ostatními druhy importů sice dokládají jisté kontakty se Středomořím, v případě Stradonic snad i stálější a pravidelnější, nicméně intenzivnější pronikání antických vlivů či dokonce mocenských



zájmů doložit nemohou. V domácí keramické produkci se ovlivnění z jihu nijak neprojevuje. Těžko říci, jak často se vzácné víno objevovalo na stolech domácí aristokracie. Na běžná sídliště však nejspíše proniklo nanejvýš jen zcela výjimečně a jejich osazenstvo, stejně jako běžní obyvatelé oppid, zůstávalo u domácích nápojů a picích zvyklostí. Inspirace jižním světem u nás do domácích stravovacích a picích zvyklostí nepronikla.

Toto zjištění lze využít i k některým historickým interpretacím. Například lze prohlásit, že měli-li zakládat v Čechách oppida Bójové navráťivši se k nám po několikasetletém pobytu v Itálii, jak předpokládají některé hypotézy, pak se při jejich výstavbě posilovali domácími nápoji, dle domácích zvyklostí a z domácí keramiky. A ani po dostavbě oppid se ke svým „italským“ zvykům nevrátili. Spíše však oppida zakládali a posléze obývali lidé, kterým byla tato keramika a s ní spojené obyčeje vlastní.

A naopak, když začali naddunajské části střední Evropy obsazovat Germáni, nepřevzali, ač se tak často usuzuje, od Keltů jejich hospodářské a stravovací zvyky spojené s keramikou, ani technologii její výroby (SALAČ 2011). V našich očích vyspělejší produkci nádob na hrnčířském kruhu nechali Germáni nepovšimnutou, opovrhli tuhou při výrobě nádob, nenašli uplatnění ani pro velké zásobnice a setrvali u svého nádobí, včetně malých nádobek, nesmělých oušek či hliněných lžiček. Naproti tomu tvary germánských spon nepochybně z keltských spínadel vycházejí.

ZÁVĚR

Laténská keramika v SZ Čechách se od keramiky v ostatních částech Čech zhruba od 3. stol. př. Kr. výrazně liší svými tvary, výzdobou, úpravou povrchu a tím, že byla vyráběna především v ruce (cca 85 %; SALAČ – KUBÁLEK 2015). V samotných SZ Čechách se podařilo v mladší době laténské na základě výzdobných i tvarových detailů vyčlenit tři keramické okruhy: střední Poohří, Pobělí a dolní Poohří s labskou průrvou (SALAČ – KUBÁLEK 2015, 62–63). Srovnání velikostí jednotlivých typů nádob z těchto okruhů však ukázalo, že z tohoto hlediska je keramika v SZ Čechách jednotná. Lze proto vyslovit hypotézu, že i zvyky spojené s užíváním hliněných nádob byly v celé oblasti shodné či velmi podobné. Při srovnání s keramikou z Manchingu lze pozorovat celkové shody v tvarové skladbě nádob, ne vždy však v jejich velikostech (mísy). V obou oblastech sice převažují shodné celkové rysy (např. převaha mís, absence nádob s uchy), nicméně např. v užívání lahví i mís či ve velikostních skladbách některých typů nádob je možné pozorovat určité difference. Keramika v západní části střední Evropy v době laténské tedy v zásadě plnila obdobné úlohy, přesto však v jednotlivých oblastech vykazuje určité dílčí odlišnosti, které nejspíše odrážejí nestejně stravovací, stolní, ale možná i hospodářské zvyklosti a činnosti.

Bližší srovnání tvarové i velikostní skladby hliněného nádobí bylo zatím provedeno právě jen mezi Manchingem a SZ Čechami. Nepochybně však bude užitečné zahrnout do analýzy i další lokality a oblasti, porovnat důsledně keramiku ze sídlišť a z hrobů apod. Ovšem porovnávání a hodnocení velikostí nádob představuje pouze první krok ke zjišťování funkčnosti keramických nádob a ke studiu zvyků a činností při kterých plnily své role. Poznání těchto rolí může významně pomoci při rekonstruování kulturních okruhů, regionálních kulturních specifík, nejrůznějších vlivů a kontaktů, migrací atd. Chceme-li v tomto směru dále pokročit bude jistě nezbytně nutné porovnávat keltské nádoby s nádobami z oblastí, kde jsou jejich funkce známy (např. LYNCH 2011; PY ed. 1993). Pomoci mohou etnografické paralely (např. DIETLER 1992; 2005) a nakonec budou jistě nezbytné technologické analýzy nádob i chemické rozbory zbytků obsahů nádob, zkoumání opotřebení nádob apod.



I na základě výše uvedených jednoduchých pozorování velikostí nádob a velmi hrubého nástinu historického kontextu jejich výskytu však lze vyslovit následující hypotézu. Keramika a stravovací a picí zvyky jsou patrně daleko konzervativnější a více vázané na regionální tradice, než většina ostatních artefaktů a činností s nimi spojených. Protože je keramika úzce vázána na domácí tradice kuchyňské, hospodářské a především společenské, je daleko odolnější proti vnějším módním a kulturním zvykům než například šperky. Ač tedy bývají přejímány módní vlivy na kovových či skleněných ozdobách stejně jako hospodářské a technické vymoženosti, zůstává keramika často stále stejná. Její význam při vytváření identity obyvatel určité oblasti tedy mohl být větší než například u archeology tolik oblíbených spon. Je-li tomu tak, pak získáváme další možnost, jak ověřovat názory na etnicitu obyvatel určitých regionů, pohyby kmenů či jejich částí apod. Nejprve však bude nutné tuto hypotézu dále ověřovat.

Ve střední Evropě zatím není zkoumání funkčnosti keramiky a potažmo tedy jejího užití při transportu, skladování, přípravě i konzumaci potravin a nápojů příliš rozšířeno. Ani v našem českém bádání se příliš nepěstuje archeologie jídla a nápojů rozvinutá především ve Francii (např. BATS 1988; BRUN 2004/2005; POUX 2004). Práce na témata stravy a nápojů zůstávají výjimečné a kupodivu zaměřené na jejich méně příjemné stránky – konzumaci žaludů a archeologii zízně (VENCL 1985; 1994b). Přitom se zdá, že rekonstrukce stolování, jídelních a picích zvyků, tedy pohled na keramiku jako na užité nádobí skýtá dosud nevyužité možnosti zkoumat některé okruhy problémů nejen doby laténské z nového úhlu pohledu.

BIBLIOGRAFIE

- BATS, M. 1986: Le vin Italien en Gaule aux II^{ème}-I^{er} s.av. J.-C. Problèmes de chronologie et de distribution. *Dialogues d'histoire ancienne* 12, 391-430.
- BATS, M. 1988: *Vaisselle et alimentation à Olbia de Provence (v. 350-v. 50 av. J.-C.). Modèles culturels et catégories céramiques*. Paris.
- BENADÍK, B. 1957: *Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku – Keltische Gräberfelder der Südwestslowakei*. Bratislava.
- BENADÍK, B. 1983: *Maňa. Keltisches Gräberfeld. Fundkatalog*. Nitra.
- BOUZEK, J. 2002: Die Bronzelekythos vom Typ Talcott aus Hurbanovo und andere vorrömische mediterrane Bronzegefäße aus der Slowakei. *Anodos: Studies of Ancient World* 2, 53-57.
- BOUZEK, J. 2007a: La destruction de Pistiros, les Thraces et les Celtes en Bulgarie. *Studia Hercynia* XI, 76-82.
- BOUZEK, J. 2007b: *Keltové našich zemí v evropském kontextu*. Praha – Kroměříž.
- BOUZEK, J. – KOUTECKÝ, D. 2000: *The Lusatian Culture in Northwest Bohemia*. Most.
- BOUZEK, J. – SKLENÁŘ, K. 1987: Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počáplech, okr. Mělník – Eine Grube der mittelbronzezeitlichen Hügelgräberkultur in Horní Počáply bei Mělník. *Archeologické rozhledy* 39, 23-39.
- BRUN, P. 2004/2005: *Archéologie du vin et de l'huile* 1-3. Paris.
- BRUN, J.P. – LAUBENHEIMER, F. eds. 2001: La viticulture en Gaule. *Gallia* 58, 1-260.
- BUJNA, J. 1991: Das latènezeitliche Gräberfeld bei Dubník. II. Analyse und Auswertung. *Slovenská archeológia* 39, 221-256.
- CVRKOVÁ, M. – SALAČ, V. 2002: Laténské sídlištní nálezy na Střekově (Ústí n. L.) – Latènezeitliche Siedlungsfunde von Střekov (Ústí n. L.). In: Čech, P. – Smrž, Z. (eds.): *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most, 67-91.
- ČAMBAL, R. 2004: *Bratislavský hradný vrch – akropola neskoroláténskeho oppida. Der Bratislavaer Burghügel – Die Akropolis von spätlatènezeitlichem Oppidum*. Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia, Supplementum 1. Bratislava.



- ČIŽMÁŘ, M. 1993a: Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: Podoborský, V. (ed.): *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 380–423.
- ČIŽMÁŘ, M. 1993b: Příspěvek k poznání vlivů Karpatské kotliny v době laténské na Moravě. *Časopis Moravského muzea* 78, 91–96.
- ČIŽMÁŘOVÁ, J. 2005: *Keltské pohřebiště v Brně-Maloměřicích – Das keltische Gräberfeld in Brno-Maloměřice*. Brno.
- DĄBROWSKA, T. 1988: *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*. Warszawa.
- DIETLER, M. 1990: Driven by Drink: the Role of Drinking in the Political Economy and the Case of Early Iron Age France. *Journal of Anthropological Archaeology* 9, 352–406.
- DIETLER, M. 1992: Commerce du vin et contacts culturels en Gaule au premier Age du fer. In: Bats, M. – Bertucchi, G. – Cinges, G. – Treziny, H. (eds.): *Marseille grecque et la Gaule*. Marseille, 401–410.
- DIETLER, M. 2005: *Consumption and Colonial Encounters in the Rhône Basin of France. A Study of Early Iron Age Political Economy*. Lattes.
- DIZDAR, M. 2013: *Zvonimirovo-Veliko polje. Groblje latenske kulture 1*. Zagreb.
- DOBESCH, G. 1993: *Die Kelten in Österreich nach den ältesten Berichten der Antike*. Wien – Köln – Weimar.
- EGGERT, M.K.H. 1991: Prestigegüter und Sozialstruktur in der Späthallstattzeit: Eine kulturanthropologische Perspektive. *Saeculum* 42, 1–28.
- ENDER, W. 1998: Das Gräberfeld von Liebersee, Lkr. Torgau-Oschatz. Von der Bronzezeit zur Eisenzeit – Kontinuität und Wandel an der sächsischen Elbe. In: Hänsel, B. (ed.): *Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas*. Kiel, 531–541.
- FITZ, J. – FARKAS, Z. eds. 1975: *The Celts in Central Europe*. Papers of the II. Pannonia Conference, Székesfehérvár. *Alba Regia* 14.
- GARCIA, D. 1987: Observations sur la production et le commerce des céréales en Languedoc méditerranéen durant l'âge du Fer: les formes de stockage des grains. *Revue archéologique de Narbonnaise* 20, 43–98.
- GARCIA, D. 1992: Du grain et du vin. A propos des structures de stockage de l'agglomération portuaire de Lattes. In: Py, M. (ed.): *Recherches sur l'économie vivrière des Lattaresens*. Lattara 5. Lattes, 165–182.
- GARCIA, D. 1997: Les structures de conservation des céréales en Méditerranée nord-occidentale au premier millénaire avant J.-C. Innovations techniques et rôle économique. In: Garcia, D. – Meeks, D. (eds.): *Techniques et économie antiques et médiévales. Le temps de l'innovation*. Actes du colloque d'Aix-en-Provence, 1996. Paris, 88–95.
- HANYKÝŘ, V. – TICOVÁ, E. – SALAČ, V. 1998: Chemicko-technologický průzkum laténské keramiky ze severozápadních Čech – Zur chemischen und technologischen Untersuchung latènezeitlicher Keramik aus Nordwestböhmen. *Archeologické rozhledy* 50, 106–115.
- JANSOVÁ, L. 1986/1988/1992: *Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen I–III*. Praha.
- KRÄMER, W. 1985: *Die Grabfunde von Manching und die latènezeitlichen Flachgräber in Südbayern*. Die Ausgrabungen in Manching 9. Stuttgart.
- KRUTA, V. – SZABÓ, M. 1982: Canthares danubiens du III^e siècle avant notre ère. Un exemple d'influence hellénistique sur les celtes orientaux. *Études Celtiques* 19, 51–67.
- KUDRNÁČ, J. 1958: Staroslovanské obilnářství v českých zemích – Die altslawische Getreidewirtschaft in den böhmischen Ländern. *Památky archeologické* 49, 478–498.
- KYSELA, J. 2010: K imitacím (?) středomořské keramiky ze středočeských oppid – Notes on Imitations (?) of Mediterranean Vessels from the Central Bohemian Oppida. *Archeologické rozhledy* 62, 523–534.
- KYSELA, J. 2014: Est-ce que les Boïens se lavaient? Objets de toilette méditerranéens en Bohême à La Tène finale. In: Alberti, G. – Féliu, C. – Pierrelvein, G. (eds.): *Transalpinare. Mélanges offerts à Anne-Marie Adam*. Bordeaux, 459–472.
- KYSELA, J. – DANIELISOVÁ, A. – MILITKÝ, J. 2014: Středomořské importy z oppida Třísov. Nálezy z povrchové prospekce s detektory kovů z let 2007–2013 – Mediterranean imports at the Třísov Oppidum Finds from Surface Surveys with Metal Detectors, conducted in 2007–2013. *Archeologické rozhledy* 66, 567–608.
- LYNCH, K.M. 2011: *The Symposium in Context. Pottery from a Late Archaic House near the Athenian Agora*. Athens.



- MÄHLING, W. 1944: *Die Bodenbacher Gruppe*. Prag.
- MAIER et al. 1992 = Maier, F. – Geilengrügger, U. – Hahn, E. – Köhler H.-J. – Sievers, S.: *Ergebnisse der Ausgrabungen 1984-1987 in Manching*. Die Ausgrabungen in Manching 15. Stuttgart.
- MEDUNA, J. – PEŠKAŘ, I. 1992: Ein latènezeitlicher Fund mit Bronzebeschlägen von Brno-Maloměřice (Kr. Brno-Stadt). *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 73, 182-267.
- METZLER et al. 1991 = METZLER, J. – WARINGO, R. – BIS, R. – METZLER-ZENS, N.: *Clemency et les tombes de l'aristocratie en Gaule Belgique*. Dossiers d'Archéologie du Musée National d'Histoire et d'Art 1. Luxembourg.
- MIDDLETON, P. 1983: The Roman Army and Long Distance Trade. In: Garnsey, P. – Whittaker, C.R. (ed.): *Trade and Famine in Classical Antiquity*. Cambridge, 125-141.
- MOTYKOVÁ-ŠNEIDROVÁ, K. 1963: *Die Anfänge der römischen Kaiserzeit in Böhmen*. Fontes archaeologici pragenses 6. Praha.
- MÜLLER, R. 1985: *Die Grabfunde der Jastorf- und Latènezeit an unterer Saale und Mittelbe*. Berlin.
- MUSILOVÁ, M. – BARTA, P. – HERUCOVÁ, A. eds. 2014: *Bratislavský hrad dejiny, výskum a obnova*. Bratislava.
- OŽDÁNI, O. – HEČKOVÁ, J. 1987: The La Tène Period Settlement at Čataj. *Slovenská Archeológia* 35, 391-416.
- PESCHEL, K. 1990: *Die Billendorfer Kultur westlich der Elbe*. Berlin.
- PIERREVELCIN, G. 2012: *Les relations entre la Bohême et la Gaule du IV^e au I^{er} siècle avant J.-C.* Praha.
- PIETA, K. 1982: *Die Púchov-Kultur*. Nitra.
- POUX, M. 2004: *L'Âge du vin. Rites de boisson, festins et libations en Gaule indépendante*. Montagnac.
- POUX, M. – BRUN, P. – HERVÉ-MONTEIL, M.-L. eds. 2011: La vigne et le vin dans les Trois Gaules. *Gallia* 68/1, 1-285.
- PY, M. ed. 1993: *Dicocer. Dictionnaire des Céramiques Antiques (VII^eme s. av. n. è - VII^eme s. de n. è.) en Méditerranée nord-occidentale*. Lattara 6. Lattes.
- RAMSL, P. 2011: *Das latènezeitliche Gräberfeld von Mannersdorf am Leithagebirge, Flur Reinthal Süd, Niederösterreich*. Wien.
- RATIMORSKÁ, P. 1975: Das keltische Gräberfeld in Chotín (Südwestslowakei). In: FITZ – FARKAS eds. 1975, 85-95.
- RIECKHOFF, S. 1998: Ein „keltisches Symposion“. In: Müller-Karpe A. et al. (eds.): *Studien zur Archäologie der Kelten, Römer und Germanen in Mittel- und Westeuropa*. Rahden/Westf., 489-517.
- RÖSCH, M. 1997: Pollenanalysen an einem eisenzeitlichen Gefäßinhalt aus einem keltischen Fürstengrab am Glauberg in Hessen. *Germania* 75, 543-550.
- SALAČ, V. 1984: Laténské sídliště u Břešťan, okr. Teplice – Eine latènezeitliche Siedlung bei Břešťany, Kr. Teplice. *Archeologické rozhledy* 36, 261-278.
- SALAČ, V. 1992: Die Aussagen der Keramik zu Kontakten zwischen Böhmen und Mitteldeutschland in der Latènezeit. In: *Beiträge zur keltisch-germanischen Besiedlung im Mittelgebirgsraum*. Stuttgart, 69-112.
- SALAČ, V. 2011: Zum keltischen Erbe in der älteren Römischen Kaiserzeit in Böhmen und Mitteleuropa. *Archeologické rozhledy* 63, 256-283.
- SALAČ, V. – VON CARNAP-BORNHEIM, C. 1994: Die westlichen Beziehungen Böhmens in der Mittel- und Spätlatènezeit am Beispiel der Keramik. *Germania* 72, 95-131.
- SALAČ, V. – KUBÁLEK, T. 2015: *Laténská sídlištní keramika v severozápadních Čechách – Die latènezeitliche Siedlungskeramik in Nordwestböhmen*. Praha.
- SALAČ, V. – NERUDA, R. – KUBÁLEK, T. 2013: Zu quantitativen Charakteristika der Manchinger Keramik. In: Sievers, S. – Leicht, M. – Ziegau, B. (eds.): *Ergebnisse der Ausgrabungen in Manching-Altenfeld 1996-1999*. Die Ausgrabungen in Manching 18. Wiesbaden, 637-668.
- SANKOT, P. 2014: Der Donaauraum und Böhmen im dritten Jahrhundert vor Christus. In: Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G. (eds.): *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 255-271.
- SLADIĆ, M. 1986: *Keramika Skordiska*. Beograd.
- SPEHR, R. 1999: *Das Latènegräberfeld von Copitz bei Pirna*. Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege 41, 97-144.
- STÖCKLI, W. 1979: *Die Grob- und Importkeramik von Manching*. Die Ausgrabungen in Manching 8. Wiesbaden.



- SVOBODOVÁ, H. 1983: Bronzové nádoby z keltských oppid v Čechách a na Moravě – Bronzegefäße aus keltischen Oppida in Böhmen und Mähren. *Archeologické rozhledy* 35, 656–677.
- SVOBODOVÁ, H. 1985: Antické importy z keltských oppid v Čechách a na Moravě – Antike Importe aus den keltischen Oppida in Böhmen und Mähren. *Archeologické rozhledy* 37, 653–677.
- SZABÓ, N. 1992: *Les Celtes de l'Est. Le Second Âge du Fer dans la Cuvette des Karpates*. Paris.
- TCHERNIA, A. 1983: Italian Wine in Gaul at the End of the Republic. In: Garnsey, P. – Hopkins, K. – Whittaker, C.R. (eds.): *Trade in the Ancient Economy*. London, 87–104.
- VENCL, S. 1979: Nádoby z látek živočišného původu – Gefäße aus Stoffen tierischen Ursprungs. *Archeologické rozhledy* 31, 530–570.
- VENCL, S. 1985: Žaludy jako potravina. K poznání významu sběru pro výživu v pravěku – Acorns as Food. Assessing the Significance of Food-gathering for Prehistoric Dietary Habits. *Archeologické rozhledy* 37, 516–567.
- VENCL, S. 1994a: Nádoby z organických hmot v archeologických nálezech – Containers Made of Organic Materials in Archaeology. *Archeologické rozhledy* 46, 527–532.
- VENCL, S. 1994b: Archeologie žízně – The Archaeology of Thirst. *Archeologické rozhledy* 64, 283–305.
- VENCLOVÁ, N. 1990: *Prehistoric Glass in Bohemia*. Praha.
- VENCLOVÁ, N. 2001: *Výroba a sídla v době laténské. Projekt Loděnice – Production and Settlement: The Loděnice Project, Central Bohemia*. Praha.
- VENCLOVÁ, N. – VALENTOVÁ, J. 2012: *Oppidum Stradonice. Výzkum Albína Stockého r. 1929 – The Stradonice Oppidum. Investigations of Albín Stocký in 1929*. *Fontes archaeologici pragenses* 38. Praha.
- VIERNEISEL, K. – KAESER, B. eds. 1992: *Kunst der Schale – Kultur des Trinkens*. München.
- WALDHAUSER, J. 1996: Regionale keramische Kreise der jüngeren Latènezeit in Böhmen. Anfänge der Forschungen. In: Jerem, E. – Krenn-Leeb, A. – Neugebauer, J.-W. – Urban, O.H. (eds.): *Die Kelten in den Alpen und an der Donau*. Budapest – Wien, 335–357.
- WALDHAUSER, J. ed. 1978: *Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen I–II*. Teplice.
- ZIRRA, V. 1975: Influence des Geto-Daces et de leurs voisins sur l'habitat celtique de Transylvanie. In: FITZ – FARKAS eds. 1975, 47–63.
- ZIRRA, V. 1976: Über die Henkelgefäße im ostkeltischen Raum (Transsilvanien). In: Mitscha-Märheim, H. – Friesinger, H. – Kerchler, H. (eds.): *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag*. *Archeologia Austriaca Beiheft* 13, 777–818.

ZUR GRÖSSE DES KELTISCHEN GESCHIRRS

Die keltische Keramik Nordwestböhmens unterscheidet sich von der in anderen böhmischen Regionen etwa ab 3. Jh. v. Chr. deutlich durch ihre Formen, Verzierung, Bearbeitung der Oberfläche und auch dadurch, dass sie vorwiegend handgemacht wurde (ca. 85 %). Es ist gelungen auf Grund von Verzierungs- und Formdetails drei Keramikkreise (SALAČ – KUBÁLEK 2015) für die jüngere Latènezeit in NW-Böhmen zu bestimmen. Ein Vergleich der Größen einzelner Gefäßtypen aus diesen Kreisen hat allerdings darauf hingewiesen, dass überall die gleichen Typen und Größen von Gefäßen verwendet wurden. Aus diesem Aspekt ist die Keramik in NW-Böhmen einheitlich. Die mit der Benutzung der Tongefäße verbundenen Gewohnheiten waren im ganzen Gebiet gleich oder sehr ähnlich. Beim Vergleichen mit der Keramik aus Manching sind Übereinstimmungen im Formbestand der Gefäße zu beobachten, nicht immer aber in ihren Größen (Schüsseln). In beiden Gebieten überwiegen zwar identische Gesamtcharakteristika (z. B. Mehrheit von Schüsseln, Absenz von Gefäßen mit Henkel), trotzdem können bestimmte Differenzen beobachtet werden, z. B. bei Benutzung der Flaschen sowie Schüsseln oder bei der Größenzusammensetzung einiger Gefäßtypen. Die



Keramik des westlichen Teiles von Mitteleuropa erfüllte in der Latènezeit anscheinend ähnliche Aufgaben, trotzdem weist sie in einzelnen Gebieten bestimmte Unterschiedlichkeiten auf, die wahrscheinlich verschiedene Ess- bzw. Tafelsitten aber vielleicht auch verschiedenen wirtschaftliche Aktivitäten und Gewohnheiten widerspiegeln.

Es ist von Bedeutung, dass in NW-Böhmen, in Manching und auch in weiteren keltischen Siedlungen in Mittel- und Westeuropa Miniaturgefäße abwesend sind und Kleingefäße für den individuellen Bedarf nur in beschränkter Zahl vorkommen. Ein weiteres spezifisches Merkmal der keltischen Keramik in diesem Gebiet ist die Absenz der keramischen Schöpf-löffel und Henkel bei den Gefäßen. Mit allen diesen Erscheinungen kamen die Kelten ja bei ihren Nachbarn vor allem im Mittelmeerraum in Kontakt, trotzdem übernahmen sie diese Gewohnheiten nicht. Selbst auf Grund einfacher Beobachtungen der Gefäßgrößen und eines sehr groben Abrisses des historischen Kontextes ihres Vorkommens kann etwa folgende Hypothese aufgestellt werden. Keramik sowie Ess- und Trinkgewohnheiten in der Latènezeit sind wohl weitgehend konservativer und an regionale Traditionen mehr gebunden als die meisten anderen Artefakte und mit deren verbundenen Tätigkeiten. Da Keramik an die einheimischen Sitten und Traditionen in der Küche, Wirtschaft und vor allem Gesellschaft eng gebunden ist, ist sie gegenüber äußeren modischen und kulturellen Einflüssen viel widerstandsfähiger als z. B. der Schmuck. Trotz dass modische Einflüsse auf Metall- und Glasschmuck genauso wie wirtschaftliche und technische Errungenschaften übernommen werden, bleibt Keramik oft immer die gleiche. Ihre Bedeutung für die Entstehung und Erhaltung der Identität der Bevölkerung eines bestimmten Gebietes konnte also größer sein als z. B. die der bei Archäologen so beliebten Fibeln. Falls dies der Fall ist, dann gewinnen wir eine neue Möglichkeit Hypothesen zur Ethnizität der Bevölkerung bestimmter Regionen, Wanderungen der Stämme u. ä. zu überprüfen. Zuerst wird aber nötig sein, dieser Hypothese nachzugehen.

Vladimír Salac

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Letenská 4, CZ-118 01, Praha 1

vladimir.salac@email.cz